

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 339.9:911.375.3(188.8)

Р.М. КРАМАРЕНКО,

к.е.н., доцент, Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

Глобалізація як чинник розвитку мегаполісів: переваги та загрози

У статті розглянуто фактори впливу процесів глобалізації на розвиток міст – мегаполісів, а також різних аспектів її прояву. Обґрунтовується необхідність розвитку методологічних та аналітичних досліджень у сфері управління мегаполісами в контексті впливу глобалізаційних процесів, а також нових підходів щодо структурування проблематики міського розвитку.

Ключові слова: глобалізація, мегаполіс, фактори впливу, різноспрямований вплив, прояви, комплексність, система управління містом, переваги глобалізації, глобалізаційні виклики.

В статье рассмотрены факторы влияния процессов глобализации на развитие городов – мегаполисов, а также различных аспектов ее проявления. Обосновывается необходимость развития методологических и аналитических исследований в сфере управления мегаполисами в контексте влияния глобализационных процессов, а также новых подходов к структурированию проблематики городского развития.

Ключевые слова: глобализация, мегаполис, факторы влияния, разнонаправленное влияние, проявления, комплексность, система управления городом, преимущества глобализации, глобализационные вызовы.

The article considers the factors of influence globalization processes on the development of cities – megacities, and various aspects of its manifestation. The necessity of methodological and analytical research in the field of metropolitan areas in the context of the impact of globalization

processes and new approaches in relation to structuring of problems urban development.

Keywords: globalization, metropolis, factors of influence, multidirectional impact, manifestations, complexity, system of city management, benefits of globalization, globalization challenges.

Постановка проблеми. Із прискоренням глобалізації світовий простір перетворився у надзвичайно складну, динамічну та суперечливу систему взаємозв'язків і взаємовідносин. Міста–мегаполіси у цій системі посіли місце центрів потоків майже усіх видів ресурсів, капіталів, людей, інформації. Все більш очевидним стає суттєве посилення їх економічної потужності та політичного значення, стрімке підвищення їх ролі у світовому господарстві та міжнародних відносинах.

Процеси урбанізації у світі теж досягли глобального рівня, спричинили перетворення цілого ряду міст на категорію глобальних міст – міст світового значення. Вони стають не тільки автономними структурними елементами глобального ринку, а й своєрідними «пульсами правління» глобальною економікою та суспільними відносинами.

Однак, зв'язок розвитку мегаполісу із процесом глобалізації взаємо–зворотний. Це потребує постійних видозмін механізмів міського управління та відповідного випереджаючого науково–методологічного забезпечення. Такими положеннями обумовлена актуальність даної статті, її мета та завдання.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Різні аспекти феномену міста, зміни його сутнісних характеристик

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

на сучасному етапі, а також поняття глобалізації, її прояви у економічних, суспільних та культурних відносинах на сучасному етапі, вплив на розвиток територіальних утворень, потужних міст і зокрема міст – мегаполісів стали предметом дослідження таких учених як Дж. Біверсток, Ф. Бродель, Ч. Ван-Кан, П. Геддес, Дж. Готман, Р. Елізондо, М. Кастельс, П. Кругман, Т. Левітт, Ч. Лендрі, Ч. Лідбітер, Д. Лорен, П. Маркузе, М. Павельсон, М. Портер, Г. Рид, С. Сассен, А. Скотт, П. Тейлор, Р. Флорида, Дж. Фрідман, М. Фуджит, П. Холл, Дж. Якобс та багато інших.

Об'єктом дослідження визначено розвиток мегаполісу в сучасних умовах глобалізації.

Предмет дослідження – фактори впливу глобалізації на розвиток мегаполісу, а також переваги та загрози, що створюють для нього глобалізаційні процеси.

Метою статті є аналіз та систематизація факторів впливу процесів глобалізації на розвиток міст – мегаполісів, а також різних аспектів її прояву. Також обґрунтовується необхідність розвитку методологічних та аналітичних досліджень у сфері управління мегаполісами в контексті впливу глобалізаційних процесів та нових підходів до структурування проблематики міського розвитку.

Виклад основного матеріалу. Початок глобалізації світової економіки як явного сформованого процесу відносять до 80-х років XX століття. Його активізація та прискорення відбулось на початку 90-х років, що дало можливість говорити про формування глобальної економіки та глобальних систем [1].

Паралельно із такими перетвореннями у останній чверті минулого століття поняття «глобалізація» стає самостійним предметом активних досліджень. Але і дотепер процес глобалізації, її сутність та прояви дослідники розуміють та представляють із певними відмінностями.

Прискорення економічної глобалізації пов'язане із цілим рядом чинників. У наукових джерелах у перелік таких чинників включають різні за змістом явища та процеси, виділяють також й різну їх кількість. Водночас такі чинники як: стрімке поширення інформаційних технологій та інформатизація суспільства, підвищення потужності транснаціональних компаній, динамічний розвиток та лібералізація світової торгівлі, поглиблення міжнародного економічного співробітництва, транскордонні потоки товарів, послуг, капіталу, технологій, інформації, людей, просторова й інституціональна інтеграція ринків, включення у процес глобалізації нових країн та країн з колишньою планово-централізованою економікою, трансформація їх економічних систем тощо є вирішальними для глобалізації, не викликають дискусії серед науковців.

На нашу думку, при тому, що кожний з таких чинників має різний ступінь впливу на поширення глобалізаційних процесів, у сукупності вони створюють потужні взаємозалежні об'єктивні передумови подальшого існування світового суспільства тільки у глобалізаційному мережевому форматі.

На тлі глобалізації суспільно-політичних, економічних та культурних відносин відбувається і «руйнування усталених

конфігурацій» світового простору та територіального устрою, стрімко укорінюється місто-центрична модель розвитку людства, що зумовлює закріплення каркасоутворюючої ролі в майбутньому за містами-мегаполісами [2]. У сучасному глобалізаційному світі все більш очевидним стає суттєве посилення економічного та політичного значення світових міст – мегаполісів, стрімке підвищення їх ролі у світовому господарстві та міжнародних відносинах.

Перша особливість впливу глобалізації на міста – мегаполіси, яку, на наш погляд, слід виділити передусім, полягає у наступному. На відміну від економічних одиниць – суб'єктів господарювання, на розвиток мегаполісу як територіально-господарської одиниці впливають усі існуючі аспекти та виміри глобалізації. До останніх відносять глобалізацію економічну, суспільну, політичну, інформаційну, військову, технологічну, екологічну, правничо-юридичну, культурну, релігійну, кримінальну та ін. Однак, слід зазначити, що засадничою сферою глобалізації є глобалізація економічна.

Процес економічної глобалізації складається з установаження економічної залежності між окремими країнами, регіонами та територіями шляхом розповсюдження інновацій та розширення межі свободи пересування товарів, послуг, капіталу та людей у світовому масштабі. По суті, виникає новий глобальний економічний організм із характерними для системи якостями.

При цьому в рамках такої глобальної економічної системи, а також всередині окремих потужних національних економік продовжується постійний змагальний процес і конкуренція між окремими регіонами, територіями і містами, особливо між домінуючими в сучасній поселенській системі метрополіями [1].

Глобалізація економічна невід'ємно пов'язана із глобалізацією інформаційною. Поняття «інформаційна економіка» (як і інформаційне суспільство загалом) було впроваджено у наукове середовище ще на початку 60-х років минулого століття. Нині воно стало фактично загально визнаним по відношенню до тієї реальності, що склалася в західному світі.

На відміну від світової економіки, що існувала на Заході з XVI ст., суть якої в тому, що процес накопичення капіталу відбувається по всьому світу, глобальна економіка являє собою дещо інше. За М. Кастельсом – це економіка, «здатна працювати як єдина система в режимі реального часу в масштабі всієї планети» [3, с. 105]. Фахівці зазначають, що такого підходу до економічної глобалізації у світовій літературі до М. Кастельса не було [3, с. 7].

Однак М. Кастельс не випадково уточнює вживаний ним термін – «інформаційна» (informational), а не «інформаційна» економіка і постійно застосовує його у прив'язці до глобальної економіки (глобальна/інформаційна). За цим стоїть концептуальний підхід: на думку ученого, глобальна мережа стала результатом революції в галузі інформаційних технологій, яка створила матеріальну основу глобалізації економіки, тобто народження нової, відмінної від попередньої, економічної системи.

Так, світову економічну систему кінця XX ст. – початку XXI ст. учений означає як «інформаціональну й глобальну економіку нового типу». При цьому він деталізує та пояснює цей тезис таким чином: «інформаціональна – оскільки продуктивність та конкурентоспроможність факторів чи агентів у цій економіці (будь то фірма, регіон або нація) передусім залежать від їх здатності генерувати, перероблювати та ефективно використовувати інформацію, засновану на знаннях. Глобальна – тому, що основні види економічної діяльності, такі як виробництво, споживання і циркуляція товарів й послуг, а також їхні складові (капітал, праця, сировина, управління, інформація, технологія, ринки) організуються у глобальному масштабі безпосередньо або з використанням розгалуженої мережі, що зв'язує економічних агентів. І нарешті, інформаціональна та глобальна – тому, що в нових історичних умовах досягнення певного рівня продуктивності та існування конкуренції можливо лише всередині глобальної взаємопов'язаної мережі» [3, с. 81].

Така інформаціональна глобальна економіка, безперечно, і автоматично є взаємозалежною від глобалізації суспільно-політичної. Процес глобалізації об'єктивний і всеохоплюючий, навколо нього відбувається політична інтеграція і одночасно політична боротьба. Трансформуються навіть прояви влади: влада юридична (у світі спостерігається тенденція до обмеження на користь наддержавних структур); влада економічна (її епіцентри зміщуються в бік світових монополістів); влада фінансова (постійно посилюється і все більш монополізується); влада релігійна (розмивається у напрямі формування «інтернаціональної віри» – певного симбіозу псевдо знання та містики); влада військова (відбувається явне зміщення у неконтрольовані світові блоки); влада морально-духовних заповідей (для кінця XX – початку XXI ст. характерне зниження морально-духовних критеріїв, їх підміна прагматичними установками, частіше – демагогією); влада міжнародних інститутів (досягла апогею та має уже реальну тенденцію до перетворення на всесвітній уряд); влада засобів інформації та пропаганди (у XX ст. перетворилася в надпотужну силу, що має глобальний характер, спирається на потужну промисловість, в якій зайняті мільйони працівників тощо [4, с. 12–13].

Таким чином, глобалізація у широкому розумінні – це перетворення політичних, соціально-економічних і культурних явищ і процесів у явища та процеси світового масштабу і планетарного значення, це – процес всесвітньої інтеграції та уніфікації. Його наслідками є міжнародний поділ праці, міграція у світових масштабах капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних країн. Це об'єктивний процес, що носить системний характер, охоплює всі сфери життя суспільства. У результаті глобалізації світ стає все більш взаємопов'язаним і взаємозалежним від усіх його суб'єктів. Відбувається збільшення як кількості спільних для певних груп країн проблем, так і кількості та типів інтегрованих суб'єктів [5].

Зрозуміло, що за таких умов відбувається зростання ролі мегаполісів, в яких концентрується науково-технологічний і фінансово-інвестиційний потенціал. У контексті глобального конкурентного лідерства переваги сучасної мережевої організації економічної діяльності з гнучкими регіонально-галузевими конфігураціями обумовлюють їх нові сутнісні характеристики. Цілеспрямовано створюваний сприятливий діловий клімат, можливості наднаціонального регулювання фінансово-валютних операцій на основі сучасних інформаційних технологій забезпечують інтернаціонально-привабливі умови життєдіяльності і лідерства таких міст – локальне, національне, міжнародно-регіональне, глобальне.

Але разом із такими потужними перевагами мегаполіси під впливом глобалізації одночасно стикаються і з новими загрозами та широкомасштабними соціально-економічними змінами: деіндустріалізація територій, поглиблення соціальних відмінностей і криза народних кварталів, зменшення ролі робочого класу, зростаюча міграція та старіння населення, постійне розширення площі міст і повсюдне використання автомобілю. Внаслідок інтернаціоналізації економіки та фінансів мегаполіси зіштовхнулися з такими проблемами, як забруднення повітря та води, злидні, безробіття, нестача фінансування на основні соціальні програми та інфраструктурні проекти тощо. У контексті глобального конкурентного лідерства переваги сучасної мережевої організації економічної діяльності з гнучкими регіонально-галузевими конфігураціями обумовлюють зростання ролі великих міст, в яких концентрується науково-технологічний і фінансово-інвестиційний потенціал. Цілеспрямовано створюваний сприятливий діловий клімат, можливості наднаціонального регулювання фінансово-валютних операцій на основі сучасних інформаційних технологій забезпечують інтернаціонально-привабливі умови життєдіяльності і лідерства таких міст – локальне, національне, міжнародно-регіональне, глобальне. При цьому міста світового значення стають багато в чому автономними структурними елементами глобального ринку.

Також потужні міста мають відповідати на виклики, пов'язані з існуючими загрозами навколишньому середовищу, що, на думку більшості фахівців, є для них одним з найбільш небезпечних наслідків глобалізації і тому потребує виокремлення у окремий потужний блок ризиків розвитку мегаполісу.

Висновки

Таким чином, розвиток мегаполісів на даному етапі не може відбуватись без врахування практично усіх аспектів глобалізації. Одночасно з цим необхідно підкреслити, що зв'язок розвитку мегаполіса з процесом глобалізації носить характер взаємовпливу. Найбільші міста, перебуваючи в центрі процесів глобалізації та будучи певною мірою суб'єктами глобалізаційної політики, в значній мірі визначають спрямованість цих процесів. Це, своєю чергою, вимагає постійних видозмін механізмів міського управління та відпо-

відного випереджаючого науково–методологічного забезпечення. Як центри концентрації економічної активності мегаполіси мають суттєві конкурентні переваги. Водночас на їх розвитку насамперед позначається й сучасна економічна нестабільність. На даному етапі де стабілізаційні фактори об'єктивно впливають на переважну більшість секторів їх економіки, матеріальної та ділової інфраструктури.

Цілеспрямовано створюваний сприятливий діловий клімат, можливості наднаціонального регулювання фінансово–валютних операцій на основі сучасних інформаційних технологій забезпечують інтернаціонально привабливі умови життєдіяльності та лідерства таких міст. Людство усвідомило об'єктивність даного процесу і вже не стільки протистоїть, а пристосовується до його умов, намагаючись обернути його ефекти на свою користь. Чітко усвідомлюючи, що глобалізація провокує безліч соціальних, економічних та екологічних проблем, ми розуміємо, що вирішити їх можна тільки використовуючи її ж (глобалізації) переваги [6].

Тому всі потужні та надпотужні міста сьогодні знаходяться у пошуках гармонійної, зваженої та збалансованої моделі розвитку. У цьому контексті постає актуальне наукове пи-

тання щодо можливих траєкторій становлення та розвитку вітчизняних міст–мегаполісів.

Список використаних джерел

1. Сіройч З. Демографічні та соціально–економічні проблеми розвитку міських агломерацій: дис. ... д.е.н.: 08.00.07. НАН України. Інститут демографії та соціальних досліджень / З. Сіройч. – К., 2009. – 372 с.
2. Орловська В.С. Критерії розвитку мегаполісів в умовах глобалізації [Текст] / В.С. Орловська // Стратегія розвитку України у глобальному середовищі / Матеріали IV Міжнародної науково–практичної конференції 17–19 листопада 2010 р. – Сімферополь: ВіТроПринт, 2010. – 324 с. – С. 25–27.
3. Кастельс М. Информационная эпоха: Экономика, общество, культура [Текст] / М. Кастельс. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
4. Данилов А.Н. Социология власти. Теория и практика глобализма / А.Н. Данилов. – Минск: Универ–кое, 2001. – 447 с.
5. Економічна енциклопедія: У 3 т. Т. 1. / С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавн. центр «Академія», 2000. – 864 с.
6. Стукало Н.В. Глобальні виміри сталого розвитку / Н.В. Стукало // Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія». Збірник наукових праць. ЛНТУ. – Вип. 7(28). – Ч. 2. – Луцьк, 2010.

УДК: 911.375.1/.3(188.8)

Н.С. НИМЧЕНКО,

асистент кафедри міжнародного обліку і аудиту, Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

Феномен глобального міста

У статті визначається феномен глобального міста як осередку міжнародних фінансових відносин, як елемента глобальної системи міст, ключового вузла глобалізації. Такі міста мають глобальне значення і явно виділяються за своїм міжнародним потенціалом на тлі інших міст.

Ключові слова: феномен глобального міста, мегаполіси, урбанізація, фінансові ринки, транснаціональні корпорації, глобалізація.

В статье определяется феномен глобального города как центра международных финансовых отношений, как элемента глобальной системы городов, потенциала на фоне глобализации. Такие города имеют глобальное значение и явно выделяются по своему международному потенциалу на фоне других городов.

Ключевые слова: феномен глобального города, мегаполисы, урбанизация, финансовые рынки, транснациональные корпорации, глобализация.

In article the new configuration of the phenomenon of global city as a center of international financial relations, as part of a global system of cities, a key node of globalization. These cities have global significance and clearly distinguished by its international potential compared to other cities.

Keywords: phenomenon of global city, megapolises, urbanization, financial markets, transnational corporations, globalization.

Постановка проблеми. Міста протягом всієї своєї історії грали найважливішу роль у житті суспільства. Сучасні форми міжнародного співробітництва міст україн різноманітні і багатшарові. Пов'язано це, перш за все, зі зростаючою роллю їх у сучасних мірополітичних процесах. Інтенсивна урбанізація, яка охопила різною мірою всі континенти та країни, а також зростання впливу цього процесу на світову політику ускладнює її транснаціональну сферу діяльності, робить різноманітні зв'язки міст один з одним, з сільською місцевістю як у внутрішньодержавному, так і в міжкраїновому житті вкрай важливими і необхідними. Місто нині стало осередком найважливіших імпульсів розвитку країн та формуванням громадського суспільства, становленням і вдосконаленням інститутів урядових установ, органів державної влади, міжнародних організацій, зовнішньополітичних структур, міждержавних політичних і економічних зв'язків, обмінів у галузі культури і науки. Звичайно, мати таку силу, що впливає на міжнародні процеси у світі, властиво далеко не кожному місту [7].

У даний час особливий інтерес викликає феномен великих міст, які мають глобальне значення і явно виділяються за своїм міжнародним потенціалом на тлі інших міст. У науковому середовищі поки не склалося єдиного терміну для визначення таких міст, але науковці визначають їх як «мегаполіси», «світові міста» або «глобальні міста». Саме такими положеннями і обумовлена актуальність даної статті, її мета та завдання.